

Inkluzivní vzdělávání

Segregační, integrační a inkluzivní vzdělávací systém

V současnosti jsme svědky i účastníky poměrně razantního procesu proměny vzdělávacího systému v České republice, který započal přijetím nového školského zákona v roce 2004 a plynule pokračuje i v přítomnosti. V rámci tohoto postupného procesu všechny složky vzdělávacího systému přehodnocují své místo v něm i systém práce, který dosud běžně užívaly. Český vzdělávací systém je dlouhodobě kritizován za vysokou míru segregace ve školství a z ní vyplývající reprodukci sociálních nerovností (Matějů, P., Straková, J., 2006).

Probíhající reforma školství se pokouší tento stav do jisté míry napravit. Současná situace v českém školství je ovšem typická tím, že neexistuje shoda v širší společnosti na tom, který typ systému je pro vzdělávání nevhodnější. Proměna vzdělávacího systému by se mohla zjednodušeně charakterizovat procesem probíhajícím mezi termíny segregace, integrace a inkluze.

Ve veřejném prostoru jsme často svědky situace, kdy mnozí autoři používají termíny segregace, integrace a inkluze v souvislostech, které čtenáři uvádějí ve zmatek a ztrácí se tak původní význam pojmů. Při přemýšlení o různých podobách vzdělávacího systému může být užitečný následující pokus o jejich typologii ve vztahu k výše uvedeným termínům.

Segregační vzdělávací systém

Segregační vzdělávací systém na úrovni základního školství je charakteristický tím, že poměrně striktně odděluje různé skupiny vzdělávaných dětí podle některého z klíčů. Tímto klíčem může být např. sociální postavení, etnická příslušnost, úroveň nadání, příslušnost k určité politické reprezentaci, náboženství, pohlaví apod. Žáci a studenti jsou tak vzdělávání odděleně od sebe a mají minimální kontakt s jinými skupinami. Tato segregace může probíhat v oddělených školách, ale také v paralelních třídách a dalších institucích. Segregační systém vzdělávání je typický tím, že se v něm obvykle reprodukuje dosavadní rozložení společenského systému a vzdělávací dráhy žáků a studentů jsou determinovány vnějšími faktory mnohem více než skutečnou úrovní schopností. Přitažlivost segregačního modelu může být jeho stabilita a jistota, kterou společnosti přináší. Čistě segregovaný vzdělávací systém na úrovni základního školství se vyskytuje sporadicky s některými jeho prvky se ovšem můžeme setkat v mnoha demokratických zemích v historii i současnosti. Za typické segregační prvky jsou považovány např. oddělené školy a třídy pro etnické menšiny, cizince a přistěhovalce, pro ženy a pro muže, pro děti z vysokopříjmových rodin apod.

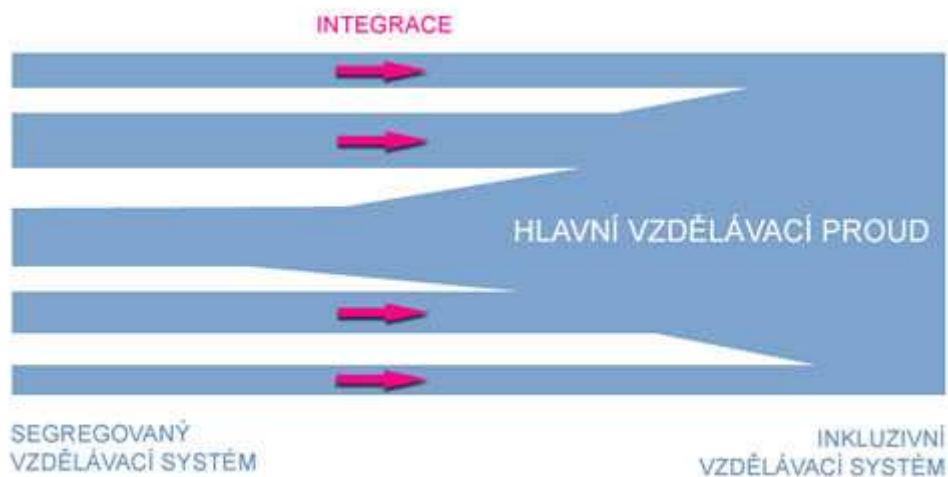
Integrační vzdělávací systém

Integrační vzdělávací systém může být popsán jako společná škola pro všechny běžné děti. Děti, které se významným způsobem odlišují od normy, jsou od hlavního vzdělávacího proudu oddělovány a v některých případech za mimořádných podmínek mohou být do vzdělávacího proudu integrovány. Odlišnosti od normy bývají sledovány zejména na úrovni rozumového nadání, kulturních a sociálních zvyklostí a typem rodinného uspořádání (dítě v rodině X dítě v sociálním ústavu apod.). Učitel se specializuje na vzdělávání běžných dětí, vzdělávací dráhy podprůměrně nadaných nebo mimořádně nadaných jedinců probíhají odděleně od hlavního vzdělávacího proudu pod vedením specializovaných profesí.

Inkluzivní vzdělávací systém

Inkluzivní vzdělávací systém je typický důrazem na dostupnost co nejvyšší formy vzdělání pro každého žáka. První volbou pro všechny děti bez rozdílu je začlenění do hlavního vzdělávacího proudu. Základem myšlenky inkluzivního vzdělávání je snaha poskytnout všem dětem adekvátní a co nejlepší úroveň vzdělání nezávisle na podobě jejich speciálních potřeb. V rámci inkluzivního přístupu by měl být co největší počet dětí ponechán v hlavním vzdělávacím proudu a zabránit tak segregaci dětí s různými vzdělávacími potřebami. Inkluzivní vzdělávání nezůstává na úrovni integrace dětí se speciálními potřebami. Na rozdíl od integrace se cíleně nevěnuje pozorování a analýze chování integrovaných dětí, ale přenáší odpovědnost za vytváření podmínek vhodných pro inkluzi ze specializovaných profesí především na učitele. Speciální vzdělávací potřeby dětí jsou pojímány jako součást přirozené společenské diversity a jejich naplňování probíhá v hlavním vzdělávacím proudu pomocí tvorby individuálních vzdělávacích programů a dalších vhodných pedagogických i psychologických intervencí. Role pedagoga je v tomto procesu integrační a závisí na úspěšné kooperaci s dalšími odborníky ze školního i mimoškolního prostředí.

Čisté podoby jednotlivých vzdělávacích systémů prakticky neexistují, v praxi se setkáváme s vzdělávacími systémy, které kombinují jednotlivé prvky níže uvedených modelů a pohybují se na spektru, jehož krajními konci jsou na jedné straně hypoteticky čistě segregační systém a druhou stranu tvoří hypoteticky čistý inkluzivní systém (obr. č. 1).. Mezi těmito dvěma krajními póly lze najít různé podoby vzdělávacích systémů, které se liší v míře segregačních, integračních a inkluzivních mechanismů.

Obr. č. 1: Vztah segregovaného a inkluzivního vzdělávacího systému

Vzdělávací systém ČR, který byl v rámci základního školství dlouhou dobu na cestě mezi segregací a integrací byl díky školského zákona z roku 2004 posunut do dimenze mezi integrací a inkluzí.

Ne všechny složky systému jsou na tento přechod ovšem připraveny a proto dochází k paradoxním situacím, kdy se mísí prosegregační, prointegrační a proinkluzivní aktivity vzdělávacích institucí. Změna vzdělávacího systému v České republice je do značné míry vynucena ratifikováním mezinárodních úmluv v oblasti lidských práv a přijetím směrnic Evropské unie, které považují některé druhy segregace za nepřijatelné a právně postižitelné (Čermák, Špondrová, 2007) Po přijetí nového školského zákona je jako nezákonná považována jakákoliv segregace při vstupu do základní školy kromě případů určitých forem zdravotního postižení.

Mgr. Tomáš Nikolai (program Varianty, společnost Člověk v tísni, o.p.s., 2008)